

Kokoro: de wegen van het hart

Soseki Natsume

Kokoro: de wegen van het hart

VERTAALD UIT HET JAPANS
DOOR LUK VAN HAUTE

Lebowski Publishers, Amsterdam 2014

De vertaler ontving voor deze vertaling een werkbeurs van het Vlaams Fonds voor de Letteren

Deze uitgave kwam mede tot stand dankzij een subsidie van The Japan Foundation

De uitgever ontving voor deze uitgave in het kader van schwob.nl een subsidie van het Nederlands Letterenfonds. Ga voor meer literaire herontdekkingen naar www.schwob.nl

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Oorspronkelijke titel: *Kokoro*

Oorspronkelijk uitgegeven door: Iwanami Shoten

© Soseki Natsume, 1914

© Vertaling uit het Japans: Luk van Haute, 2014

© Nederlandse uitgave: Lebowski Publishers, Amsterdam 2014

Omslagontwerp: Dog and Pony

© Omslagfoto: Kjeld Duits Collection MeijiShowa.com

Auteursfoto: National Diet Library

Typografie: Perfect Service, Schoonhoven

ISBN 978 90 488 1943 0

ISBN 978 90 488 1944 7 (e-book)

NUR 302

www.lebowskipublishers.nl

Lebowski Publishers is een imprint van Dutch Media Books bv

Inhoud

I Sensei en ik

7

II Mijn ouders en ik

91

III Sensei en zijn testament

135

Verklarende woordenlijst

263

Nawoord

265

I

Sensei en ik

Ik noemde hem altijd 'Sensei'. Daarom zal ik ook hier gewoonweg 'Sensei' schrijven, zonder zijn echte naam te ont-hullen. Dat doe ik niet zozeer uit schroom voor wat de men-sen zouden denken, maar omdat dat natuurlijker voor me is. Telkens als ik herinneringen aan hem oproep, komt spontaan het woord 'Sensei' in me op. Ook nu ik mijn pen ter hand neem, is dat zo. Ik voel er niets voor een afstandelijke initiaal of wat dan ook te gebruiken.

Ik leerde Sensei kennen in Kamakura. Toen was ik een stuk jonger; ik zat nog op school. Ik had een briefkaart gekregen van een vriend, die daar tijdens de zomervakantie naar een van de badplaatsen was gegaan. 'Kom zeker langs,' schreef hij, en dus besloot ik het nodige geld te vinden, zodat ik kon vertrekken. Dat bedrag bij elkaar krijgen kostte me een paar dagen. Nog geen drie dagen na mijn aankomst in Kamakura ontving de vriend die me had uitgenodigd echter onverwacht een telegram van zijn familie, met het verzoek naar huis te komen. In dat telegram stond dat zijn moeder ziek was, maar mijn vriend geloofde dat niet. Zijn ouders wilden hem al een hele tijd tegen zijn zin een huwelijk opdringen met iemand uit zijn geboortestreek. Naar moderne maatstaven was hij nog veel te jong om te trouwen. Bovendien beviel het meisje hem niet. Daarom was hij ook bewust vertier gaan zoeken in de nabijheid van Tokio, om zo te vermijden dat hij naar zijn

familie moest gaan zoals hij normaal deed in de zomervakantie. Hij liet me het telegram zien en hij vroeg me om raad. Ik wist ook niet wat hij het beste kon doen. Maar als zijn moeder echt ziek was, zou hij natuurlijk naar huis moeten gaan. En dat deed hij dus uiteindelijk ook. Ik, die speciaal al die moeite had gedaan om te komen, bleef zo alleen achter.

Het duurde nog een hele poos voor de lessen begonnen, en dus kon ik in de gegeven situatie net zo goed in Kamakura blijven. Ik koos ervoor in dezelfde herberg te blijven logeren. Mijn vriend was de zoon van een kapitaalkrachtige familie in de regio Chugoku en kwam financieel niets tekort, maar hij zat natuurlijk wel nog op school en hij was jong; zijn levensstandaard verschilde dus niet zoveel van de mijne. Bijgevolg hoefde ik niet echt moeite te doen een geschiktere herberg te zoeken, ook al was ik nu alleen.

De herberg lag afgelegen, zelfs voor Kamakura. Voor populaire dingen als biljart of ijsjes moest je eerst via een lang pad de rijstvelden door. En als je met de riksja ging, kostte dat al gauw twintig sen. Toch stonden er her en der verspreid een aantal particuliere vakantiehuizen. Omdat bovendien de zee zich vlakbij bevond, was het een uiterst geschikte locatie om te baden.

Ik trok er iedere dag op uit om in zee te gaan. Als ik tussen de oude, beroete huizen met strooien dak afdaalde naar de kust, bewogen er op het zand zoveel mannen en vrouwen die de hitte kwamen ontvluchten, dat ik me afvroeg hoe er in deze streek zo'n massa stedelingen kon verblijven. Soms was het in zee een even grote wirwar van zwarte hoofden als in een openbaar badhuis. Ik kende niemand van hen, en omgeven door dit drukke spektakel genoot ik ervan op het strand een dutje te doen of tot op kniehoogte wat rond te plonzen in de golven.

In deze menigte ontdekte ik Sensei. Bij het strand waren er

toen twee eenvoudige theehuizen. Zonder speciale reden had ik de gewoonte opgevat altijd naar hetzelfde van de twee te gaan. Anders dan bij de lui met hun grote vakantiehuizen in de streek van Hase, waren voor de vakantiegangers hier geen individuele kleedhokjes voorzien, zodat dit soort gemeenschappelijke kleedkamers zeker noodzakelijk was. Hier verpoosden de mensen dus bij een kopje thee, en daarbij konden ze hun zwemkleding laten wassen, het zout van hun lichaam spoelen en hun hoed of parasol in bewaring geven. Ik had wel geen zwemkleding, maar ik was toch bang dat mijn bezittingen konden worden gestolen, en dus had ik besloten telkens als ik in zee ging me daar uit te kleden en mijn spullen er achter te laten.

2

Toen ik Sensei in dat theehuis zag, had hij net zijn kleren uitgetrokken om in zee te gaan. Ik daarentegen kwam juist uit het water, terwijl ik de wind met mijn natte lijf liet spelen. Tussen ons in bewogen talrijke zwarte hoofden die mij het zicht belemmerden. Onder normale omstandigheden had ik hem dus misschien niet eens opgemerkt. Maar dat ik, ondanks al die drukte op het strand en mijn eigen suffige hoofd, Sensei toch meteen ontdekte, kwam door de westerling die hij met zich had meegebracht.

De opvallend blanke huidskleur van die westerling trok mijn aandacht zodra ik het theehuis binnenliep. Hij stond met zijn armen voor zijn borst gevouwen naar zee gekeerd. De onvervalste Japanse *yukata* die hij had gedragen, lag achteloos op een klapstoeltje geslingerd. Hij had niets anders aan dan zo'n onderbroek die wij plegen te dragen. Voor mij was dat nog het merkwaardigste van al. Twee dagen eerder was ik

naar Yuigahama gegaan en daar keek ik, hurkend in het zand, geruime tijd toe hoe de westerlingen in zee gingen. Ik had een plaatsje uitgezocht op een wat hogergelegen duin en vlak daarnaast bevond zich de achteruitgang van hun hotel, zodat er tijdens de periode dat ik er zat te kijken behoorlijk wat mannen naar buiten kwamen om in het zeewater te baden. Maar allemaal hielden die hun borst, hun armen en hun dijen bedekt. En de vrouwen hadden nog meer de neiging hun naaktheid te verbergen. De meesten droegen een rubberen muts op hun hoofd, waardoor kastanjebruine, donkerblauwe en indigo kleuren tussen de golven dobberden. Aangezien ik pas getuige was geweest van een dergelijk tafereel, zag deze westerling, zoals hij daar stond in volle glorie met niets dan een Japanse onderbroek aan, er in mijn ogen bijzonder eigenaardig uit.

Even later keek hij opzij en hij zei een paar woorden tegen een Japanner die naast hem neerboog. Die Japanner raapte een handdoekje op dat in het zand was gevallen, waarna hij het meteen om zijn hoofd bond en in de richting van de zee liep. Die man was dus Sensei.

Puur uit nieuwsgierigheid sloeg ik gade hoe de twee mannen zij aan zij over het strand liepen. Ze stapten recht de golven in. Daarop waadden ze tussen de talrijke luidruchtige baders door tot voorbij de lange ondiepe kuststrook, waar ze wat meer ruimte hadden en allebei begonnen te zwemmen. Ze bewogen zich in de richting van de open zee tot hun hoofden nog nauwelijks te onderscheiden waren. Daarna draaiden ze zich om en keerden ze opnieuw in een rechte lijn terug naar het strand. Weer bij het theehuis droogden ze meteen hun lichaam af zonder zich eerst af te spoelen met water uit de bron. Ze trokken hun kleren aan en waren in een mum van tijd verdwenen.

Na hun vertrek ging ik weer op mijn klapstoeltje zitten en

stak een sigaret op. Mijn gedachten dwaalden opnieuw naar Sensei. Ik kon me niet aan de indruk onttrekken dat ik zijn gezicht al ergens had gezien. Maar ik kon me maar niet herinneren waar en wanneer die ontmoeting dan wel had plaatsgevonden.

Vrij van zorgen zou ik mezelf niet hebben genoemd in die tijd, het was eerder een kwestie van verveling. Dus ging ik de volgende dag speciaal opnieuw naar het theehuis, op precies hetzelfde tijdstip dat ik Sensei er had gezien. En ja, hij kwam opdagen, met een strooien hoed op zijn hoofd, maar ditmaal in zijn eentje, zonder de westerling erbij. Sensei zette zijn bril af en legde hem op een tafel, waarna hij onmiddellijk zijn handdoekje om zijn hoofd bond en gezwind het strand op liep. Net zoals de dag ervoor baande Sensei zich een weg tussen de rumoerige badgasten. Op het ogenblik dat hij in zijn eentje begon te zwemmen, kreeg ik plotseling zin hem achterna te gaan. Het water spatte op tot boven mijn hoofd terwijl ik door het ondiepe gedeelte liep. Toen het voldoende diep was, zette ik de crawlslag in, met Sensei als mikpunt. Maar anders dan de dag voordien beschreef Sensei toen een soort boog, om zo langs een onverwachte richting terug te keren naar het strand. Daardoor kon ik mijn doel uiteindelijk niet bereiken. Toen ik aan land ging en, mijn druipende handen schuddend, terug het theehuis binnenliep, had Sensei al netjes zijn kleren aangetrokken en passeerde ik hem bij het naar buiten gaan.

3

Ook de volgende dag ging ik op hetzelfde tijdstip naar het strand en zag ik Sensei daar. En de dag daarop herhaalde zich dit weer. Maar ik kreeg niet de kans iets tegen hem te zeg-

gen, zelfs niet de gelegenheid hem te groeten. Sensei gedroeg zich trouwens nogal asociaal. Op zijn vaste tijdstip kwam hij en ging hij, voortdurend even afstandelijk. Hoe druk het om hem heen ook was, hij leek daar nauwelijks enige aandacht aan te besteden. De westerling die de eerste keer bij hem was, liet zich niet meer zien. Sensei was altijd alleen.

Toen hij op een keer als gewoonlijk met kwieke tred uit de zee kwam gelopen en zijn yukata wilde aantrekken, die hij op de gebruikelijke plek had achtergelaten, zat die om de een of andere reden helemaal onder het zand. Met zijn rug naar me toe gekeerd schudde Sensei een paar keer met de yukata om dat zand eraf te krijgen. Daarbij viel zijn bril, die onder zijn kleren had gelegen, door een spleet in de planken naar beneden. Pas nadat Sensei zijn gordel had dichtgesnoerd over het gespikkelde witte kledingstuk, leek hij op te merken dat hij zijn bril kwijt was en begon hij hem gehaast te zoeken. Ik stak meteen mijn hoofd en hand onder de stoel om de bril op te rapen. Sensei zei ‘dank je wel’ en hij pakte hem van me aan.

De volgende dag dook ik Sensei achterna de zee in. Vervolgens zwom ik ook dezelfde kant op als hij. Toen we zo’n tweehonderd meter in open zee waren, draaide hij zich om en sprak me aan. We waren de enige twee die daar op het weidse blauwe zeeoppervlak dreven. Zover het oog reikte baadden het water en de bergen in het sterke zonlicht. Vervuld van vrijheid en vreugde zetten mijn spieren me ertoe aan wild te spartelen in het water. Sensei van zijn kant was ineens gestopt met bewegen, en hij dobberde op zijn rug op de golven. Ik volgde zijn voorbeeld. Het fonkelende blauw van de hemel trof me vol in mijn gezicht, alsof de felle kleur op mijn ogen werd afgevuurd. ‘Wat zalig, hè,’ riep ik met luide stem uit.

Na een poosje bracht Sensei zijn lichaam recht op in het water en hij stelde me voor terug te gaan. Ik had een vrij sterk gestel en ik wilde graag nog wat langer van de zee genieten,

maar toen Sensei me uitnodigde, antwoordde ik gretig en opgewekt: 'Ja, laten we teruggaan.' En zo zwommen we met z'n tweeën weer dezelfde weg terug naar het strand.

Dat was het begin van mijn vriendschap met Sensei. Maar waar hij verbleef, kwam ik op dat moment nog niet te weten.

Dat gebeurde pas een paar dagen later, de middag van de derde dag daarna, geloof ik. 'Ben je van plan hier nog lang te blijven?' vroeg hij me opeens toen ik hem tegenkwam in het theehuis. Daar had ik eigenlijk nog niet over nagedacht, en ik had dus ook niet direct een antwoord op deze vraag paraat. 'Dat weet ik niet,' antwoordde ik dan maar. Toen ik echter de grijns op zijn gezicht zag, voelde ik me plotseling in verlegenheid gebracht. 'En u, Sensei?' kon ik het niet laten de wedervraag te stellen. Dat was de eerste keer dat ik hem 'Sensei' noemde.

Die avond bezocht ik Senseis herberg. Ik zeg nu wel herberg, maar het was geen gewone *ryokan*. Het gebouw was een soort villa op het ruime terrein van een tempel. Ik begreep ook dat de mensen die er woonden geen familie waren van Sensei. Hij lachte wrang omdat ik hem almaar aansprak met 'Sensei'. Ik verontschuldigde me door te zeggen dat het mijn gewoonte was mannen die ouder waren zo te noemen. Ik vroeg hem naar die westerling van onlangs. Nadat Sensei me een aantal dingen over hem vertelde – hoe buitenissig de man wel was, en dat hij inmiddels niet meer in Kamakura verbleef enzovoort –, zei hij dat het in feite eigenaardig was dat hij in contact was gekomen met zo'n buitenlander, terwijl hij zelfs met Japanners amper omging. Op het eind zei ik tegen Sensei dat ik meende hem al ergens gezien te hebben, maar dat me maar niet te binnen schoot waar. In mijn jeugdige onbezonnenheid hoopte ik stiekem dat hij diezelfde indruk had. Ik keek dan ook uit naar Senseis antwoord. Maar na enig gepeins zei hij: 'Ik kan me niet herinneren jouw gezicht ooit ge-

zien te hebben. Verwar je me niet met iemand anders?' Hierdoor voelde ik een vreemd soort ontgoocheling.

4

Aan het eind van de maand keerde ik terug naar Tokio. Sensei had het vakantieoord al een tijdje eerder verlaten. Bij ons afscheid had ik hem gevraagd of ik hem bij gelegenheid thuis een bezoekje mocht brengen. 'Ja, kom maar langs,' had hij simpelweg gezegd, meer niet. Omdat ik ervan uitging dat we inmiddels vrij goed bevriend waren, had ik toch iets warmere woorden van hem verwacht. En dus gaf die onbevredigende respons mijn zelfvertrouwen een lichte knauw.

Ik werd in dit soort dingen wel vaker door Sensei teleurgesteld. Soms leek hij zich daarvan bewust, soms ook helemaal niet. Ondanks die herhaaldelijke lichte teleurstellingen ging ik hem echter niet mijden. Veeleer het tegenovergestelde: telkens als ik werd geplaagd door onzekerheid, wilde ik mijn toenaderingspogingen verder doorzetten. Als ik maar lang genoeg doorzet, zo dacht ik, zullen mijn verwachtingen ooit worden ingelost. Ik was jong. Maar mijn jonge bloed reageerde niet even onbevangen op alle mensen. Ik snapte niet waarom ik alleen bij Sensei die aandrang voelde. Dat begin ik eigenlijk pas te begrijpen nu hij er niet meer is. Het is niet zo dat Sensei aanvankelijk iets tegen me had. De botte antwoorden die hij me nu en dan gaf, de gebaren die zo kil leken; het waren geen uitingen van ongenoegen, bedoeld om me op afstand te houden. Helaas gaf Sensei aan iedereen die toenadering tot hem zocht de waarschuwing weg te blijven, omdat hij vond dat hij dat niet waard was. Hij ging niet in op andermans blijken van genegenheid, maar zijn misprijzen leek eerder op hemzelf dan op die anderen gericht.

Natuurlijk was ik bij mijn terugkeer naar Tokio van plan Sensei op te zoeken. Er waren nog twee weken tot de lessen begonnen en in de tussentijd wilde ik een keer langsgaan. Maar in de paar dagen na mijn thuiskomst vervaagde geleidelijk het gevoel dat ik in Kamakura had. En gecombineerd met de sterke prikkels die de opflakking van herinneringen met zich brengt, kleurde de sfeer van de grote stad mijn geest. Telkens als ik op straat het gezicht van een scholier of een student zag, kon ik hoop en spanning voelen bij het nakende nieuwe schooljaar. Een tijdlang verdween Sensei uit mijn gedachten.

Zowat een maand na aanvang van de lessen trad opnieuw een soort geestelijke verslapping op. Ik begon met een wat onvoldaan gezicht over straat te lopen. Ik zat rond te kijken in mijn kamer, verlangend naar iets wat ontbrak. In mijn hoofd doemde opnieuw Senseis gezicht op. Ik wilde hem weerzien.

Toen ik de eerste keer naar zijn huis ging, was hij er niet. De zondag daarop, zo herinner ik me, ging ik weer. Het was een mooie dag, echt zo'n dag die je het gevoel geeft dat de heldere hemel tot diep in je binnenste doordringt. Ook nu was hij niet thuis. In Kamakura had ik uit Senseis eigen mond gehoord dat hij meestal thuisbleef. Hij zei er zelfs bij dat hij niet graag buitenkwam. Nu ik tweemaal was gekomen en hem tweemaal was misgelopen, moest ik opnieuw aan die woorden denken en voelde ik me zonder enige grond een beetje verongelikt. Ik ging niet onmiddellijk weg. Ik keek de meid aan en bleef daar wat talmend bij de voordeur staan. De meid herinnerde zich dat ze de vorige keer mijn naamkaartje had doorgegeven. Ze vroeg me even te wachten en ze ging weer naar binnen. In haar plaats verscheen vervolgens een vrouw die Senseis echtgenote bleek te zijn. Het was een mooie vrouw.

Ze vertelde me hoffelijk waar Sensei naartoe was. Naar ze zei had hij de gewoonte die dag van de maand naar de begraafplaats van Zoshigaya te gaan, om daar bloemen neer

te leggen voor een overledene. ‘Hij is net vertrokken,’ zei ze medelijdend, ‘amper tien minuten geleden.’ Met een buiging nam ik afscheid. Toen ik zo’n honderd meter in de richting van het drukkerde deel van de wijk was gelopen, kreeg ik zin om ook een ommetje te maken naar Zoshigaya. Natuurlijk was dat deels uit nieuwsgierigheid of ik er Sensei tegen het lijf zou lopen. En dus maakte ik prompt rechtsomkeert.

5

Voor de begraafplaats lag een veld met jonge rijstplantjes. Ik liep langs de linkerkant ervan naar binnen en vervolgde mijn weg over een breed pad, langs beide zijden beplant met esdoorns. Uit het theehuis dat ik helemaal aan het eind kon zien kwam ineens iemand naar buiten die op Sensei leek. Ik liep dichterbij tot ik het montuur van zijn bril zag blinken in de zon. ‘Sensei!’ riep ik uit. Hij bleef dadelijk staan en hij keek me aan.

‘Hoe... Hoe...?’ stamelde hij. In de stilte van de middag kreeg de herhaling van dat woord een vreemde klank. Ik kon plotsklaps niet meer reageren.

‘Ben je me gevolgd? Hoezo...?’

Senseis houding was vrij kalm en zijn stem vrij beheerst. Maar over zijn gezicht gleed een soort wazige wolk.

Ik legde hem uit waarom ik daarnaartoe was gekomen.

‘Heeft mijn vrouw je verteld wiens graf ik kom bezoeken?’

‘Nee, daar heeft ze niets over gezegd.’

‘O...? Nou nee, dat zou ze inderdaad niet doen, toch niet de eerste keer dat ze je ziet. Dat zou nergens voor nodig zijn.’

Hij leek gerustgesteld. Maar ik begreep helemaal niet waarover hij het had.

Sensei en ik liepen tussen de graven door in de richting van

de uitgang. Zij aan zij met christelijke graven van een zekere 'Isabella' en van ene 'Rogin, dienaar van god' stond een langwerpige houten grafplaat met daarop de inscriptie IN ALLE WEZENS, IN AL WAT IS, LEEFT BOEDDHA. Er was er ook eentje met BUITENGEWOON GEZANT EN GEVOLMACHTIGD MINISTER. Bij een klein graf waarin drie karakters stonden gebeiteld vroeg ik aan Sensei: 'Hoe lees je dit?'

'Dat zul je als "André" moeten uitspreken, neem ik aan,' zei Sensei en hij trok een grimas.

Sensei leek niet zoveel humor en ironie te zien als ik in de mengelmoes aan stijlen waarvan al deze graftekens een uiting waren. Ik wees naar een ronde zerk of een langwerpige granieten zuil en kletste maar eindeloos raak. Eerst luisterde hij nog in stilte, maar ten slotte zei hij: 'Jij hebt nog nooit ernstig nagedacht over de realiteit van de dood, hè?' Ik zweeg. En Sensei zei ook niets meer.

Aan het eind van de begraafplaats stond een ginkgoboom, zo groot dat hij de hemel aan het zicht onttrok. Toen we eronder stonden, keek Sensei op naar de hoge kruin en hij zei: 'Nog even en dan is hij heel mooi, weet je. Deze boom komt vol prachtige bladeren te staan in de herfst, en de grond hier raakt helemaal bedolven onder een goudkleurig bladertapijt.' Iedere maand liep Sensei steevast onder deze boom door.

Even verderop effende een man de hobbelige grond om er een nieuw graf te delven. Hij liet zijn hand op zijn schoffel rusten en hij hield ons in het oog. We sloegen linksaf en kwamen zo uit bij de grote weg.

Ik hoefde nergens naartoe en ik liep dus gewoon met Sensei mee. Hij was nog minder spraakzaam dan anders. Maar ongemakkelijk voelde ik me daar niet bepaald bij en dus slenterden we samen voort.

'Gaat u nu naar huis?'

'Ja. Ik heb verder niets te doen.'

We zwegen weer en daalden zuidwaarts de helling af.
'Ligt uw familiegraf daar, Sensei?' verbrak ik nogmaals de stilte.

'Nee.'

'Wiens graf is het dan...? Dat van een verwant?'

'Nee.'

Nader antwoord gaf hij niet. Ik liet het onderwerp dan maar rusten. Maar toen we al zo'n honderd meter hadden gelopen, kwam hij er onverwacht zelf op terug.

'Een vriend van mij ligt daar begraven.'

'U bezoekt iedere maand het graf van die vriend?'

'Zo is dat.'

Meer vertelde Sensei me die dag niet.

6

Sindsdien begon ik Sensei van tijd tot tijd een bezoekje te brengen. Hij was iedere keer thuis. En hoe vaker ik hem zag, hoe sneller ik steeds weer aan zijn deur stond.

Maar ook toen we beter bevriend raakten, gedroeg hij zich tegenover mij niet zo anders dan bij onze eerste begroeting. Sensei was altijd stil. Soms was hij té stil, gesloten zelfs. Ik had het van meet af aan merkwaardig gevonden dat Sensei zo moeilijk te benaderen viel. En toch was ergens in mij die sterke aandrang aanwezig om tot elke prijs dichterbij hem te komen. Misschien was ik de enige die bij Sensei zo'n aandrang had. En je kunt me te jong noemen of me uitlachen om mijn dwaasheid, maar dat instinctieve aanvoelen werd achteraf wel gestaafd door de feiten, en dus maakt het me trots en blij dat ik het meteen doorzag. Iemand die in staat was mensen lief te hebben, die niet kon zonder liefhebben, maar die niettemin onmachtig was wie toenadering zocht met